

manevî kültürün birikmesi, süreklilik prensipi, kültür gelişmesinin hızlılığı, teknik ve icat, tekniğin genişlemesi ve yayılması - içtimâî değişmenin engelleri: icatların nadirliği, makbul bir icat yapmanın güçlükleri, icatların kabulüne karşı mukavemetler, bir ikame şeklinin benimsenmesindeki güçlükler, bilgisizlik, alışkanlığın mahiyeti ve içtimâî değişmeye karşı mukavemet, değişmeye düşman olan vaziyet alışlar (attitude) - İcatların içtimâî tesirleri: bir cemiyette teknolojik âmilin tarzları, maddî icatların muhtelif eserleri, bir maddî icat nevinin içtimâî tesirinden müştak olan hâdiseler, içtimâî icatların nüfuzu, - İçtimâî inhilâl: hareketsiz bir cemiyetin kültür şemasının tamamlanması (integration), dinamik bir cemiyette değişme hızının müsavatsızlığı; içtimâî değişme ve içtimâî inhilâl - İnsanın tanzimi ve kültür: içtimâî ilerleme, içtimâî kontrol ve plânlaştırma, gerginlik noktası olarak tanzim, esas âmiller ve içtimâî tanzim, reform ve devrim, içtimâî plânlaştırma.

E. R. GROVES AND H. E. MOORE: INTRODUCTION
TO SOCIOLOGY

Logmans Co. New York - London, 1942 - p. 722

Amerikada hemen hemen klâsik olan Park ve Burgess'in sosyoloji kitabından sonra traité olarak yazılan eserler arasında en dikkate değerlerinden biridir. Moore daha sonra Gurvitch ile beraber İngilizce ve Fransızca iki defa neşredilen eclectique eseri vücade getirmiştir. Müelliflerin Önsözlerinde söyledikleri gibi bu kitap sosyolojiye giriş için yazılmıştır; yoksa sosyolojik problemlerle uğraşan dokümanlara ait bir kaynak kitabı değildir. Hele cemiyetin mahiyeti meselesini ele alan sistematik bir nazariye eseri hiç değildir. Hattâ o daha evvel Groves tarafından yazılmış olan «sosyolojiye giriş» (1928 - 32) kitabını genişletmek suretiyle vücade gelmiştir. Kitabın temas ettiği başlıca mevzular şunlardır:

1) *Giriş*: Zümre davranışı olmak üzere cemiyet, şahıs ve içtimâî şema, içtimâî birlik, talebe ve sosyoloji, sosyolojik görüş tarzı, bilgi ve anlayış, 2) *Şahıs ve âlemi*: cemiyette insan: şahıs ve zümresi, münasebetler halinde cemiyet, şahıs ve kültürü, insan üzerinde intimaî hayatın tesiri, insan ve içtimâî hayatı birlikte inkişaf eder, değişen dünya problemi, kat'î bilgi ihtiyacı - 3) *Coğrafya*

ve içtimâî organizasyon: Coğrafya kontrol eder mi? Coğrafya ve nüfus, yalnızlık, büyük ovalar, memleket ve Amerikan tarihi, iklim ve cemiyet, iklim ve rejim, kültür ve bakteriyoloji, tabii kaynaklar, tabiatın insan tarafından fethi, coğrafi bir âmil olmak üzere insan. 4) *Ekolojik münasebetler*: Sitenin ekolojik sahası, ekolojinin biyolojik mahiyeti, ekolojik vetire, ekolojik saha tipleri, içtimâî hayatın ekolojik fonksiyonları - 5) *Beşerî farklaşma*: *ırk ve muhaceret*: İrk değişmeleri, ırkın fizik alâmetleri, Avrupa ırkları, doğuştan ırk farkları, ırk mahsulleri, zihnî testler, ırkın içtimâî ehemmiyeti, Amerika muhacereti, ırk karışması, ırkın rolü, ırklar arası münasebet şekilleri, ırk şuuru - 6) *İçtimâî davranışın biyolojik temelleri*: Faaliyet seviyesi, insanın hususiyeti, âmil olarak zevk, tesadüfî hareketler, refleks, şuur dışı şartlandırma, şartlı cevaplar, insan iç güdüsü, alışkanlık, zümre tecrübesi olarak alışkanlık - 7) *Nüfus şeması*: Yiyecek, sağlık ve halk, ölüm ve doğum, yaş ve cinsiyet tevzii, dışarıya ve içeriye muhaceret - 8) *İnsanın içtimâî mirası*: *kültür*: içtimâî miras, kültür vasıfları, kültür kompleksleri, kültür şeması, kültür şemasının tekâmülü - vasıfların menşei, halk yolları ve âdetler, müesseseler, kültürün yayılması, kültür merkezi. kültür artıkları beşerî bir tecrübe halinde kültür - 9) *Şahsiyetin gelişmesi*: Şahsiyetin mânası, mektep yaşından önceki çocuğun gelişmesi, çocuğun süratli ilerlemesi. Genç bir çocuğun içtimâîleşmesi, çocuğun korunması, psikometrik tasnif, mektep yaşındaki çocuğun tamamlanması, erginlik, erginlik ve hayat, ergin çatışması, erginlik gerilemesi ve içtimâî baskı. Olgun şahsiyeti ihtiyarlık. 10) *Şahsiyetin psikanalitik tefsiri*: Şuur-dışı, libido, müphem çift değerlilik (ambivalence), kompleks, çatışma, ruhî baskı, ruhî çözümlenme, aklileşme, yükselme (sublimation), fantezi, içe katlanma ve dışa çevrilme, aynileşme, projection ve introjection - 11) *Şahsiyetin içtimâî ifadeleri*: Cemiyet ve şahsiyet, ihtiyaçların içtimâîleşmesi, içtimâî seviye olarak güçlüğün yenilmesi, cemiyetin çift vazifesi, benlik ifadesinde âmil (motive) çatışması, şahsiyetin ilmî tetkiki, şahsiyet ve içtimâî mesafe, içtimâî mesafe ve uğraşma tarzı, içtimâî mesafe ve temel, tepkide ferdî farklar: şiddetli cevap, dalgalı cevap, tenbihin farkları, aşağılık duygusu. - 12) *İçtimâî vetireler*: Temas ve karşılıklı tesir: içtimâî temas, interaction ve onun bedenî ifadeleri, gülüş, taklit, telkin, kalabalığın telkin edilebilmesi, fizik hudutların tesiri, iptidâî zümrelerde temas, tâlî temas-

lar, üçüncü derecede temaslar, temas ve tesanüt, ırk teması, muhaceret ve kültür interaction'u, kenarda kalan adamlar, istidatların teması, hareketlilik ve içtimaî temas - 13) *İçtimaî irtibat: İçtimaî interaction'un mânası*: İçtimaî irtibat ve şahsiyet, hayvanlar vasıtasıyla irtibat, dil düşünceye muhtaçtır, dilin içtimaî menşei işaret ve ses, yazı, yazının tabii tarihi, alfabe, basım, basının içtimaî tesirleri, dil ve sihir, dilin ilerlemesi, milletlerarası dil, dilin mücerret mahiyeti, nutuk kâinatı, irtibatın içtimaî tesiri, irtibat ve şahsiyet - 14) *Yardımlaşma (iş birliği) iş birliğinin biyolojik temeli, hayvanlarda yardımlaşma, vahşilerde yardımlaşma, çocuklarda yardımlaşma, ailede yardımlaşma - fikrî yardımlaşma, endüstride yardımlaşma, yardımlaşma hareketi ve bunun içtimaî eserleri içtimaî yardımlaşma olmak üzere ahlâklılık, terbiye ve yardımlaşma, dünya işbirliği - 10) Çatışma: Çatışma ve çocuk, modern ailede çatışmalar, kavga ilcası, çatışmanın tabii tarihi, prüjüje ve çatışma, ırk çatışması, değişme halinden dolayı meydana gelen çatışma, ırk farklarına çocukların reaction'u, sınıf çatışması, bilenle bilmeyen arasında çatışma, savaş, savaş ve kültürün yayılması, istilâ, çatışmanın eserleri - 16) *Muhite uyma*: Muhite uyma şekilleri, kuvvetlerin cebri, hâkimiyet, kriz ve hâkimiyet, tahakküm ve boyun eğme, tahakkümün müeyyideleri, kast, garp cemiyetinde kast, kast ve sınıf, muhite uyma ve içtimaî değişme, mekanizm ve muhite uyma, muhite uymanın fonksiyonu - 17) *Temsil ve temessül*: Muhite uyma ve temsil, temsilin psikolojik mahiyeti, tedricî değişme olarak temessül, temsil olmak üzere dönmelik, kültür kazanması olmak üzere temessül, yerlilik problemi, daha küçük zümrelerde temessül, kozmopolit, kültür istikrarı ve temessül, temessülün şartları, ırk ve temsil, sınıf tesiri, etnik koloniler, temsilin tabii tarihi, karışma - *İçtimaî tamamlanmanın mânası*: 18) *İçtimaî kontrolün teşkilâtsiz tarzları*: İçtimaî kontrolün sırası, kontrolün biyolojik âmilleri, kalabalık davranışı, psikolojik kalabalık, kitle hareketi, kalabalık tipleri, kontrolün halk örnekleri, baskılı kontrol, âyin ve merasim, gelenek, umumî kanaat, umumî kanaatte halk unsurları, stereotype'ler, yanlış müşahede, propaganda, propaganda ve umumî kanaat, propaganda vecizeleri, ticaret, siyaset, basın, ilâh... şeklinde içtimaî kontrol. Efkârı umumîye (umumî kanaat) ve demokrasi - 19) *Oyunun içtimaî mânası*: Oyun ve çocuk, kız ve erkek oyunları, vahşilerde oyun, oyun nazariyeleri, ergin*

oyunu, ticarî ve cemaat oyunu, oyun ve şahsiyet, oyun ve başarı, sporun içtimaî mânası, oyun ve içtimaî muhit, oyun ve terbiye - 20) Sanatın içtimaî mânası: Vahşilerde tezyinat, vahşilerde şiir, musiki ve dans, çocuk ve sanat, sanatın eskiligi, sanat cazibesinin içtimaî manzarası, yazma ve okuma - edebiyatın ticarileşmesi, edebiyatta halkın nüfuzu, fiction'un yaygınlığı, edebiyat ve içtimaî şartları, trajedi'de sınıf nazariyesi, sanat ve içtimaî surplus, sanatın tedavi edici rolü, sanatın içtimaî fonksiyonu - 21) *İlmin içtimaî mânası*: İlmî duruş, olgular ve ilim, ilimci ve hayat, ilmî düşüncecin adımları, ilmin menşei, ilmin temeli, ilmin gelişmesi, ilmin nüfuz ve tesiri, ilim lûgatı, ilmin değişen karakteri, ilmin içtimaî fonksiyonu, teknoloji, teknolojinin içtimaî eserleri - 22) *Müesseseler: Cemiyetin aletleri*: Müesseselerin tabii tarihi — 23) *Ev tecrübesi ve aile*: Ailenin fonksiyonu, vahşilerin aile hayatı, aile şekilleri, aile hayatının şimdiki temayülü, ana baba ve çocuklar, aile hayatı ve modern eğlence, arkadaşlık, boşanmaların sebepleri, yuvanın muhafazası, kanunlar, ailenin çözülmesi, evlenme terbiyesi, aile ve istikbali - 24) *Öğrenme ve terbiye tecrübesi, demokrasi ve terbiye - vahşilerde terbiye, içtimaî interaction olmak üzere terbiye, içtimaî müessese olmak üzere mektep, terbiye ve içtimaî şartları, terbiyenin muhafazakâr karakteri, öğretim ve içtimaî istifa, terbiyede yeni bölünmeler, tamamlanma bir hedeftir - 25) Kilise ve dinî tecrübe*: Dinin içtimaî ehemmiyeti, iptidaî din ve gündelik hayat, çocukların dini, Amerikan dini ve muhit şartları - dinî hoşgörülülüğün gelişmesi, din ve ahlâk, dinin içtimaî neticeleri, kilise, şimdiki dinî temayüller. Site kilisesi problemi, bölge kilisesi problemi, terbiye ve kilise - 26) *Mülk ve iktisadî tecrübe*: Vahşinin iktisadî hayatı, vahşi kavimlerde mülk, vahşilerde para, çocuklar ve para, ticaret rekabetleri ve tahditleri, esirlik, çocuklar ve mülk, endüstri devrimi, dünya endüstrisi, endüstri temayülleri, iş organizasyonları, ilim ve endüstri, terbiye ve endüstri - 27) *Devlet ve siyasî tecrübe*: İptidaî siyasî tecrübe, vahşi hükümetinin şekilleri, devlet hakkında Lowie'in nazariyesi, çocukların idaresi, devletin mânası, devletin tekâmülü, devletin fonksiyonları, siyaset ilminin gelişmesi, kanunun mânası, Amerikan kanununda yeni değişmeler, kanunun inkişafı, milletlerarası kanun, 28) *İçtimaî mekânlar*: komünler ve bölgeler, vahşi komünleri, kültür sahaları, bölge, 29) *İçtimaî uygunsuzluk ve içtimaî ilerleme*: İlerleme mümkün müdür?

İlerleme (terakki) fikri, altın devri, tabiatın kontrolünde ilerleme, ilerlemenin şartları, içtimaî sempatinin genişlemesi, ilerleme ve araştırma, liderlik ve ilerleme, içtimaî tabiye ve ilerleme, ilerlemenin değerleri, ilerleme ve saadet, ilerlemenin gayesi, ilerleme ve gerçeklik, ilerleme ve kültür devri - 30) *İçtimaî düşüncenin tekâmülü*: iptidaî cemiyetlerde içtimaî düşünce; Romada, ilk hristiyanlarda, skolastik ve pre-modern düşünce, sosyolojik düşünce, Comte, Spencer, Ward, Giddings, Cooley ve Ross, Avrupa sosyologları, Fransa ve İngiltere'de içtimaî düşünce, edebiyatta içtimaî düşünce - 31) *Sosyoloji ve içtimaî ilimler*: Sosyolojinin kendine yakın olan ilimlerle münasebeti, köy ve şehir sosyolojisi, beşerî ecologie, içtimaî felsefe, antropoloji, pratik sosyoloji, eğitim sosyolojisi, sosyal psikoloji, içtimaî menşeler, sosyoloji ve teoloji, sosyoloji mantığı..

Burada umumî şemasını verdiğimiz bu iki Amerikan sosyolojisinden birincisi daha ziyade terakkici, ikincisi muhafazakâr temayülde görünüyor. Bununla beraber her ikisinde de *içtimaî davranış* (behavior) hâkimdir. Her iki eserde de biyolojik ve psikolojik faktörlerden bahsedilmekle beraber sosyolojinin istiklâline doğru gidilmiştir. Ancak birinci eserde ferdî ve kolektif davranışların birbiriyle münasebeti ve farkı daha iyi gösterilmektedir. Bu kitapların değerini belirtmek için onları 20 - 30 yıl önceye ait iki Amerikan eseriyle karşılaştıralım: Meselâ Elwood «Psiko - sosyoloji prensipleri» adlı eserinde sosyolojinin psikolojik esaslarıyla mevzua girmiş ve doğrudan doğruya ferdî psikolojiye ait iç güdü duygu, zekâ, taklit, sempati hâdiseleri izah edildikten sonra bunları içtimaî sahaya tatbik etmişti. Lester F. Ward'ın «Sociologie pure» adlı eseri de içtimaî statik, dinamik diye iki esaslı kısma ayrıldıktan sonra ferdî behavior ile içtimaî tekâmül ayrılmaktadır. Bununla beraber burada da içtimaî hayatın kökleri yine ferdî hayatta aranmaktan vazgeçilmemiş görünüyor. Bernard'ın «içtimaî psikolojiye giriş» adlı kitabında ise ilk defa olarak vazih olarak kolektif davranış ferdî davranıştan ayrılmıştır.

Gerek sosyoloji, gerek psiko - sosyoloji sahasındaki ilerlemeyi bunlardan başka yeni eserlerin doktrin münakaşaları ve nazari sistemleştirmelerden ziyade olgular etrafında vücude gelmelerinde ve monografi, istatistik, etnografya ve tarih vetirelerine başvurmak üzere çok cepheli bir tecrübe temeli üzerine dayanmalarında aramalıdır. Bu eserleri gerek Fransız sosyoloji kitaplarından, gerek bizde

alışılan sosyoloji görüşünden ayıran başlıca vasıf tarihi -statistik diyebileceğimiz sosyoloji cereyanı ile (ki bilhassa Durkheim mektebi tarafından temsil edilmektedir.) Monografik diyebileceğimiz ve kendisine «tecrübî» unvanını veren (Le Play'cı) sosyoloji cereyanı arasındaki boş yere hâlâ devam eden mücadeleyi aşmış bulunmalarıdır.

MUZAFER SHERİF: AN OUTLINE OF
SOCIAL PSYCHOLOGIE

New - York, Harper - 1948 - p. 466

G. Murphy'nin ön sözüyle neşredilmiş olan bu eser Ankara Üniversitesi sabık psikoloji profesörü M. Sherif'in İngilizce olarak çıkmış olan üçüncü eseridir. Birincisi «İçtimai norm'ların psikolojisi», ikincisi «Ego - involvement psikolojisi» hakkında bir tetkiktir. Müellifin bunlardan başka doktora tamamlayıcı tezi olarak yazdığı «idraikin psiko - sosyolojisi» hakkında bir küçük kitabı ile bazı makaleleri vardır. Şimdi Amerika'da yardımcı profesör olarak çalışmaktadır. Prof. Murphy, önsözünde şöyle diyor: «M. Sherif'in sosyal - psikolojiye ait araştırmalarını üç başlık altında toplamak mümkündür. Evvelâ o gösteriyor ki içtimai davranış ferdin kendi kâinatını idrak ettiği tarzdan doğmaktadır; bu davranışın tahlili ferdi referans'ın tahliline başvurmadan, içtimai idrake ait ferdi alışkanlıklar tetkik edilmeden gölgeden ibaret kalmıya mahkûmdur; kendisinden insicamlı bir içtimai davranışın çıktığı dinamik prensipler, ilk bakışta, içtimai idrake ait prensiplerdir. Bir cemiyet bir ferdi yoğurduğu zaman onun üzerinde yaptığı en büyük tesir dünyayı bir yoldan ziyade diğer bir yolda görmesi hususunda ısrar etmesidir. İçtimai idraikin sistematik tetkikinden davranış prensipleri ve zümre hayatiyle ilgili olan bütün diğer prensipler çıkar. On sene kadar önce Sherif'in neşrettiği *içtimai normlar psikolojisi* adlı eserinde bu nokta aydınlatılmış bulunuyordu. Yalnız bu fikri sistemleştirmek, bu telâkkileri genişletmek ve içtimai psikoloji için bunu bir temel olarak kullanmak noktaları geri kalmıştı. Bu kitap bu işi üzerine alıyor. İhtiyaçların, zaruretlerin, mahrumiyetlerin, en mühim biyolojik dileklerin rolü daha evvelki eserinde işaret edilmiştir, fakat idrak sahasının tahliline bağlanmıştır. Bu kitabında duy-